

VERGADERING VAN DE ADVIESRAAD OP 22 APRIL 2009

1. Lijst van aanwezigen

Buyse	Jeroen	Archiefbank Vlaanderen
Calsius	Mariet	AMVB
Dambuyne	Johan	Rijksarchief Beveren en Rijksarchief Ronse
De Scheemaeker	Koen	ADVN
Dehaeck	Sigrid	Rijksarchief te Ronse
Denissen	Jan	Heemkundige Kring Zoersel vzw
D'hondt	Jan	Stadsarchief Brugge
Gahide	Renaud	Dexia Bank
Maes	Mieke	Erfgoedcel Brussel - VGC
Martin	Dirk	SOMA
Nevejans	Annelies	Centrum Vlaamse Architectuurarchieven
Nijssen	Rombout	Rijksarchief Hasselt
Nuyttens	Michel	Algemeen Rijksarchief
Pauwels	Alexandra	MuHKA
Pede	Marie-Jeanne	-
Strauven	Mieke	Stadsarchief Hasselt
Van Broeckhoven	Greta	KMSKA
Van Caesbroeck	Paul	Hangar Flying
Van der Meijden	Klaas Jaap	Resonant
Van Dijck	Leen	AMVC-Letterenhuis
Van Humbeek	Frans	Hangar Flying
Van Windekens	Peter	Vlaamse Landmaatschappij
Vancoppenolle	Chantal	Algemeen Rijksarchief
Vandecandelaere	Donald	Familiekunde Vlaanderen vzw
Vanderbeken	Colette	Heemkunde Vlaams-Brabant en hoofdstedelijk Gewest
Vandermaesen	Maurice	Rijksarchief Brugge
Vanfleteren	Emilie	Volkskunde Vlaanderen vzw
Velle	Karel	Algemeen Rijksarchief
Verbruggen	Barbara	KMSKA
Vermeir	Harry	Provincie Antwerpen
Vermote	Michel	Archiefbank Vlaanderen
Weber	Donald	Archiefbank Vlaanderen
Weyns	Katrien	Archiefbank Vlaanderen

2. Inleiding door Karel Velle, algemeen rijksarchivaris

uitgesproken door Michel Nuyttens namens Karel Velle, Algemeen Rijksarchivaris

Geachte collega's,
Beste vrienden,

Toen Godfried Kwanten en Michel Vermote, onze collega's van respectievelijk Kadoc en Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, mij enkele jaren geleden kwamen opzoeken in verband met een gesprek over samenwerking met Archiefbank Vlaanderen, wat toen nog een veelbelovend meerjarig project was, heb ik eigenlijk van bij het begin niet getwijfeld. Het Rijksarchief moest en zou zijn medewerking verlenen, al dienden de modaliteiten van de samenwerking uiteraard vastgelegd te worden in een overeenkomst. Dat de overeenkomst pas eerder dit jaar formeel werd ondertekend, had niets te maken met koudwatervrees of de zoektocht naar juridische spitsvondigheden, maar alles met enkele personeelwissels aan de zijde van de Archiefbank, met de doorlooptijd voor de erkenning van de vzw door de Vlaamse overheid en vooral met de techniciteit van het dossier. Het testen van de uitwisseling van gegevens tussen het Rijksarchief en de Archiefbank nam meer tijd in beslag dan verwacht.

Nu de overeenkomst is ondertekend en de eerste overdracht van gegevens over archieven van personen, families, bedrijven en private organisaties kan voorbereid worden, is de tijd rijp om enkele kanttekeningen te plaatsen bij de samenwerking die het Rijksarchief, een federale wetenschappelijke instelling, met de Vlaamse overheid en met de Vlaamse cultuur- en erfgoedgemeenschap voorstaat.

Ik wens te benadrukken dat er tot op de dag van vandaag verschillende vormen van samenwerking bestaan en het volstaat hierbij te verwijzen :

-naar de rol van verschillende leden van het wetenschappelijk personeel van onze instelling tot de interuniversitaire MaNaMa-opleiding Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer en de stageplaatsen die elk jaar opnieuw door het Rijksarchief worden aangeboden;

-naar de medewerking die rijksarchivarissen binnen het domein van de archieven verlenen aan talloze verenigingen, werkgroepen, fora, vriendenkringen, e.a.;

-naar de talloze ontsluitings- en digitaliseringsprojecten die samen met of ten behoeve van Vlaamse actoren tot stand komen en uitgevoerd worden, van universiteiten, over stadsarchieven tot lokale verenigingen;

-naar de medewerking van de Vlaamse Rijksarchieven aan het jaarlijks erfgoedweekend;

-naar de tarifieringspolitiek van onze instelling: binnenkort wordt een nieuw Ministerieel Besluit ondertekend houdende de tarieven van de producten en diensten van het Rijksarchief dat ondermeer voorziet in een vrijstelling van gebruiksrecht voor reproductie van archiefstukken die door het Rijksarchief worden beheerd en die verenigingen voor heemkunde, geschiedenis en andere wensen op te nemen in hun publicaties;

-en tenslotte naar de projecten die dit jaar en de volgende jaren samen met Faro, het Vlaams Steunpunt voor Cultureel Erfgoed, zullen worden uitgewerkt;

Dit is slechts een kleine lijst van vormen van samenwerking die nu reeds bestaan. De overeenkomst met Archiefbank Vlaanderen is bijgevolg een zoveelste stap in de richting van een meer structurele samenwerking met Vlaanderen.

Samenwerken betekent evenwel niet concurrentie. Alhoewel onze instelling een belangrijke bewaarder is van archieven, beseffen we als geen ander dat we geen monopolie hebben en dat we ons bescheiden dienen op te stellen. We streven deze monopoliepositie ook niet na maar wensen wel duidelijke afspraken te maken, zowel binnen de publiekrechtelijke als binnen de privaatrechtelijke sector.

Binnen de publiekrechtelijke sector dient na de verkiezingen van 7 juni een samenwerkingsakkoord tot stand te worden gebracht tussen de federale overheid en de overheden van de deelgebieden. Hierop werd trouwens reeds sinds de jaren 1990 door de Raad van State aangedrongen. De reden hiervoor liggen voor de hand. Zolang de federale overheid bevoegdheden uitoefent op het grondgebied van de deelgebieden – en die zijn talrijker dan u vermoedt – zijn bepaalde bevoegdheden inzake archiefbeheer gedeelde bevoegdheden en over de uitoefening ervan dienen bijgevolg afspraken te worden gemaakt met respect voor de institutionele evenwichten. Ik denk meer in het bijzonder aan het domein van het vastleggen en afdwingen van normen (het toezicht) en aan de waardering van archieven. Verder dienen afspraken gemaakt te worden in verband met de definitieve bestemming van archieven gevormd en ontvangen door instellingen uit de periode voor de overheveling van de organieke wetgeving op de onderliggende besturen.

Binnen de privaatrechtelijke sector zal het Rijksarchief zijn rol blijven spelen binnen een aantal domeinen waarvoor wij de nodige expertise hebben opgebouwd en ik denk hier meer in het bijzonder aan sectoren zoals de bedrijfsarchieven, de archieven van adellijke families en kerk- en parochiearchieven. Wij wensen geen archieven te verwerven, te ontsluiten en te beheren die anderen niet wensen, maar willen consequent te focussen op een beperkt aantal niches die we verder willen uitbouwen. Om de private archiefbestanden die wij beheren en in de toekomst nog zullen registreren en verwerven meer kenbaar te maken bij het ruime publiek, maar ook in het buitenland, is samenwerking met het centraal register voor private archieven in Vlaanderen van groot belang.

De ontmoeting van vandaag is voor het Rijksarchief belangrijk. Enerzijds biedt het aan de medewerkers en vertegenwoordigers van de Archiefbank de gelegenheid om aan alle aanwezigen, maar meer in het bijzonder aan de collega's van het Rijksarchief, een stand van zaken en enkele perspectieven te presenteren. Anderzijds nodigt de samenkomst uit om de bijdrage van het Rijksarchief tot het project te onderstrepen en daarvoor werd collega Chantal Vancoppenolle uitgenodigd die ons zal onderhouden over de problematiek van de Vlaamse bedrijfsarchieven.

Ik wens u een aangename en vruchtbare voormiddag toe.

3. M. Vermote – Stand van zaken Archiefbank Vlaanderen

Dames en heren,
Beste collega's,

Het is de bedoeling van de bijeenkomst van de Adviesraad -die nu voor de vierde keer bijeen geroepen wordt- om een balans op te maken, door kort een stand van zaken mee te geven, om daarna te kunnen evalueren en suggesties tot bijsturing te noteren.

Zoals u kon lezen in de uitnodiging leggen we vandaag het accent daarbij op de specifieke problematiek van bedrijfsarchief. We plaatsen het evenement ook in het teken van de samenwerking met het Algemeen Rijksarchief waarmee een protocol wordt afgesloten voor de invoer van gegevens in Archiefbank. Met een bijdrage van rijksarchivaris Chantal Vancoppenolle focussen we straks op de problematiek van bedrijfsarchief, een categorie archieven die tot nu toe nagenoeg afwezig bleef in de databank.

Archiefbank is in 2003 officieel gestart in het kader van het toenmalige Archiefdecreet (2002) om een leemte op te vullen in het Vlaamse erfgoedveld, namelijk het ontbreken van een overzicht van private archieven; wat ook vanuit het beleid als een leemte werd aangevoeld. Op basis van hun expertise op het vlak van het beheer en de ontsluiting van private archieven werd de ontwikkeling van Archiefbank toevertrouwd aan de vier toen erkende privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra: ADVN, Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis, KADOC-K.U.Leuven en Liberaal Archief.

De databank functioneert in een open en collectief samenwerkingsverband. Iedereen die begaan is met het archivalisch erfgoed in Vlaanderen kan participeren. Archiefbank verzamelt niet louter gegevens over bestanden die al veilig zijn opgeslagen in archiefinstellingen. Ook personen en instanties die hun archief zelf bewaren, kunnen het laten registreren.

Momenteel bevat de databank meer dan 5.000 archiefbeschrijvingen waarvan er meer dan 4.000 raadpleegbaar zijn in de publiekscatalogus. Archiefbank is in een project in opbouw. Voor de verdere invulling zoekt Archiefbank samenwerking met archiefinstellingen, bibliotheken en musea, de academische wereld, de volkskundige en genealogische verenigingen, de koepelorganisaties uit de erfgoedsector én met het brede publiek.

Zes jaar na de officiële start staat Archiefbank Vlaanderen stevig op de rails. De trein is vertrokken en begint op kruissnelheid te komen. Onderweg koppelt Archiefbank er zoveel mogelijk wagons van partners aan. De dienstregeling ligt in grote lijnen vast, maar er zijn verschillende routes naar het einddoel mogelijk.

Het nieuwe decretale kader uitgetekend in het *Decreet houdende de ontwikkeling, de organisatie en de subsidiëring van het Vlaams cultureel-erfgoedbeleid*, kortweg het Cultureel-erfgoeddecreet van 23 mei 2008 biedt nu de mogelijkheid tot definitieve consolidatie en verdere uitbouw van Archiefbank Vlaanderen.

Met het oog op een instap in het nieuwe Erfgoeddecreet werd eind augustus 2008 de vzw Archiefbank Vlaanderen opgericht. Voordeel van de nieuwe organisatievorm is dat Archiefbank een eigen rechtspersoonlijkheid en een eenvoudiger beheersstructuur krijgt. Archiefbank is op die manier organisatorisch uitgerust voor de uitdagingen die wachten. Die zijn omstandig geformuleerd in het Beleidsplan Archiefbank 2009-2012 dat vorig jaar werd opgemaakt als onderdeel van de subsidieaanvraag. De goedkeuring daarvan is ondertussen binnen en de beheersovereenkomst met het Agentschap Kunsten en Erfgoed van het Ministerie van Cultuur is in opmaak. Dit document – dat dezer dagen gefinaliseerd wordt – bepaalt het algemene kader waarin onze verdere werking zich moet kunnen ontwikkelen.

Die stevige decretale verankering is voor een langlopende onderneming als Archiefbank uiteraard een belangrijk gegeven en bij het opmaken van een stand van zaken wellicht de belangrijkste mededeling die ik hier kan meegeven.

Maar sta mij toe om uit het jaarverslag 2008 nog een tweetal aandachtspunten toe te lichten, namelijk:

1. De implementatie van de ISDIAH. Een opdracht in uitvoering die ik wil ophangen aan het sleutelwoord 'standaardisering', een zeer belangrijk gegeven in het kader van de verdere professionele opbouw van onze databank.
2. De manier waarop we de samenwerking opzetten -een tweede adagium in het kader van onze opdracht- rond de input van gegevens.

STANDAARDISERING

Zoals bekend implementeert Archiefbank de internationale beschrijvingsstandaarden in zijn datamodel. De ISAD-G (International Standard on Archival Description) is uiteraard het uitgangspunt voor onze archiefsteekkaart. Daardoor kunnen we aansluiting vinden bij internationale initiatieven op het gebied van archiefontsluiting en –valorisatie (en ook als harvester fungeren). We hebben bovendien de ambitie om een rol te spelen inzake de verspreiding en promotie van die standaard. Onze vormingsactiviteiten komen eigenlijk neer op het aanleren van de ISAD als universele archieftaal. Wie ISAD spreekt kan immers zonder probleem instappen in de databank.

Voor contextuele informatie met betrekking tot de archiefvormers is er de ISAAR (CPF) Die wordt door ons weliswaar slechts minimaal uitgewerkt -en dat is een bewuste keuze: onze kerntaak ligt bij de archiefbeschrijving. Er wordt wel linking voorzien naar andere databanken (hoe meer hoe liever: een tool die we graag verder zien uitbreiden).

Om die set van standaarden te vervolledigen is er nu –sinds kort- de ISDIAH: the International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings. De definitieve versie werd voorgesteld op het congres van de International Council on Archives in Kuala Lumpur in juli 2008. Archiefbank geeft -zoals gezegd- aan wáár archieven te vinden zijn. De bewaarplaatsfiche is dus wat we noemen een hoofsteekkaart en het is dan ook evident dat we onze gegevens -die tot nu toe gebaseerd waren op de Vlabidoc- snel willen aanpassen aan die nieuwe standaard. Vandaag kunnen we het resultaat voorleggen van het overleg binnen onze Technische Werkgroep over de implementatie en een preview presenteren van de manier waarop binnenkort de bewaarplaatsfiches in Archiefbank zullen opgemaakt worden.

De norm werd gelanceerd om archiefbewarende instellingen op een identieke en gecontroleerde manier te kunnen beschrijven. De internationale standaard werd door ons dan ook zo goed als volledig gevolgd. Enkele velden kregen technische extra's (doorklikmogelijkheden op web- en e-mailadressen) of bijkomende invulling (ons 'type bewaarplaats' refereert zowel naar instellingen als personen en families).

De bewaarplaatssteekkaart krijgt als gevolg van de implementatie een volledige nieuwe structuur met zes nieuwe hoofdtabellen: identificatie, contactgegevens, beschrijving, toegang, voorzieningen, controle. Ook het uitvoerwerkblad zal worden aangepast aan de nieuwe opbouw van de archiefsteekkaart. De Engelstalige norm kreeg voorlopig nog geen Nederlandse vertaling, de Nederlandstalige labels zijn dus voorlopig. De verdere technische concretisering zal plaatsvinden in de komende weken.

(demonstratie module bewaarplaats)

De aanpassing van de bewaarplaatsfiche op basis van de nieuwe standaard ISDIAH zal een duidelijke meerwaarde betekenen waarmee Archiefbank ook de norm wil zetten.

SAMENWERKING

Dit project staat of valt met de mate waarin we erin slagen om het een breed draagvlak mee te geven. En dat ziet er relatief goed uit. Er kon de afgelopen jaren goed geoogst worden op diverse terreinen.

Ik illustreer dat liefst aan de hand van enkele zoekacties in de publiekscatalogus:

Gericht zoeken – bewaarplaats: 'Gent'

→ *een regionaal overzichtje archiefbewaarplaatsen*

Gericht zoeken – bewaarplaats – enter

→ *een totaaloverzicht van archiefbewaarplaatsen in aanwezig in de databank*

Gericht zoeken – bewaarplaats – 'stadsarchief'

→ *Stadsarchief Hasselt: archievenoverzicht
LAC (archiefsteeekkaart tonen)*

Gericht zoeken – trefwoord – 'theater'

→ *archiefgids: Vuile Mong (archiefsteeekkaart tonen)*

Hoe zijn we tot die resultaten gekomen? Welke strategische keuzes zitten hier achter?

In eerste instantie is er de aanwezigheid van archiefbankmedewerkers op het terrein. Actieve prospectie met een demo ter plaatste door Archiefbankmedewerkers leverde duurzame samenwerkingsverbanden op met partners die via een account toegang krijgen tot de invoermodule van de databank. Ik wijs er op dat dit een webapplicatie is waarvoor downloaden van software niet nodig is.

Op die manier krijgt Archiefbank een steeds breder draagvlak mee: het aantal structurele partners met een account in de databank bedraagt ondertussen bijna 150.

Waar komen die 5.300 fiches die momenteel in de databank werden aangemaakt vandaan?

- Na terreinverkenning (tot eind 2004): onze eigen bestanden ingeladen (bij wijze van test).
- De culturele thema-archieven (ik vermeld het Letterenhuis, het CVAA, Resonant en FoKAV): beschouwen we sowieso als onze eerste en bevoorrechte partners. De directe resultaten zijn wisselend: afhankelijk van de strategie die in overleg werd afgesproken: rechtstreeks (manuele) invoer of gegevensdump vanuit databanken in opbouw. Maar de perspectieven zijn goed. De expertise is daar aanwezig en dat staat garant voor een kwaliteitsvolle aangroei van de databank (op korte of op lange termijn) vanuit de respectievelijke thematische invalshoeken.

- Stads- en gemeentearchieven. Het uitgangspunt is hier om een wat minder zichtbare categorie binnen de collecties van die instellingen een betere bekendheid mee te geven. De bezoeker weet inderdaad dat daar allerlei administratieve stukken kunnen opgevraagd worden. Maar dat een architect of journalist (of laat staan een coureur) daar een archiefbestand in bewaring gaf, is dikwijls een verrassing. Archiefbank biedt de mogelijkheid om daar een elektronisch overzichtje van op te maken (en ten allen tijde op te roepen: ook goed voor intern gebruik dus).

Onze acties leveren goede resultaten in die subsector met in vele gevallen de toekenning van een account in de invoermodule. Voorlopige conclusie is wel dat we er vooral in slagen om de kleine en middelgrote archiefinstellingen warm te maken om zelf een inspanning te leveren. Dikwijls weegt die niet zo zwaar (b.v. Hasselt: 40-tal fiches) en er staat ook iets tegenover: een elektronisch archievenoverzichtje.

Moeilijker ligt het bij de grote instellingen. Een aandachtige toehoorder zal gemerkt hebben dat Antwerpen, Gent, Brugge (en Brussel) voorlopig ontbreken. Dat is begrijpelijk: die hebben dikwijls hun eigen systemen en de inspanning die gevraagd wordt is aanzienlijk (het gaat snel over een paar honderd fiches).

We blijven deze sector in zijn totaliteit volgen met nadruk in de nabije toekomst op de grote spelers (waarmee we de mogelijkheden gaan bespreken).

- Andere erfgoedsectoren worden ook benaderd: musea, bibliotheken, heemkundige kringen, etc. Archiefbank richtte zich van bij de aanvang voor gegevensinvoer expliciet op de sector van de Heemkundige Kringen. Hun collecties zijn vaak zeer divers en oneigenlijk (het resultaat van verzamelactiviteit). Archiefbestanden die zij verwierven werden dikwijls documentair ontsloten. Heemkundige verenigingen bezitten meestal ook andere documentcategorieën: bibliotheken, prentencollecties, geluidsmateriaal, bewegend beeld, medailles, museale verzamelingen enz. Om wat lijn in de invoer vanuit deze sector te brengen werden enkele modelsteekkaarten uitgewerkt van Heemkundige kringen. *voorbeeld: Hamont-Achel.*

In samenwerking met de koepelorganisatie Heemkunde Vlaanderen werden contacten gelegd met het oog op een verdere prospectie van dit veld en in de loop van 2006 werden samen opleidingsinitiatieven georganiseerd.

We beschouwen het als een moeilijke sector die evenwel niet mag ontbreken in Archiefbank. We opteren ervoor om hier een zekere flexibiliteit te hanteren. Het is een beetje wringen met de ISAD maar we opteren ervoor om die koepelbeschrijvingen mee te nemen in de databank en de onderzoekers op het spoor te zetten van zorgvuldig opgebouwde collecties.

- Voor de museumsector werd in 2007 een bijzondere inspanning geleverd via vorming (in samenwerking met het Steunpunt). Omdat er nood is aan meer kennis over archiefzorg in het algemeen in deze sector, worden speciaal voor deze doelgroep workshops georganiseerd, waarbij zowel archiefpraktijk als invoer in Archiefbank aan bod zullen komen. Daaruit is gebleken dat musea vaak waardevolle kunstenaarsarchieven en verzamelingen bijhouden. Dit verdient zeker verdere opvolging.

Want Archiefbank moet meer zijn dan de presentatie van reeds bekende archiefbestanden. Om dit te illustreren is er het recent voorbeeld van de invoer vanuit de Universiteitsbibliotheek Gent. Van de documentaire verzameling van de handschriftenleeszaal kon via Archiefbank voor het eerst een archievenoverzicht gepresenteerd worden. Het kwam tot een virtuele reconstructie van archiefbestanden door toepassing van het ordenend principe van archiefvormer. Naarmate dit resultaat duidelijk werd, kwam het in het kader van een goede samenwerking tot een evenwichtige verdeling van de werkafspraken. Ondertussen werden meer dan 200 archiefsteekkaarten vrijgegeven in de publiekscatalogus.

Gericht zoeken – bewaarplaats – 'gent'

→ 'Universiteit Gent – Universiteitsbibliotheek':

archievenoverzicht: Oost-Indische Compagnie van Oostende (tonen)

Op die manier konden meer dan 200 archiefsteekkaarten worden vrijgegeven in de publiekscatalogus. Het betreft een zeer gevarieerd aanbod van minder bekend materiaal.

Conclusie: Archiefbank is work in progress. Het betreft een duurzaam project dat een aangehouden inspanning vereist en een stelselmatige opbouw voorziet.

Langs twee complementaire invalshoeken:

- Minder bekend materiaal opdiepen.
- Gekende en goed ontsloten bestanden toevoegen aan het totaaloverzicht.

RIJKSARCHIEF (samenwerking met)

Het veld aan archiefbewaarinstellingen is rijk, maar versnipperd. Het zal duidelijk zijn dat het niet evident is om de samenwerking die we voor ogen hebben in een dergelijke context te realiseren. De brede sector is trouwens nog in ontwikkeling, wat op zich dan weer kansen biedt. Het valt niet in het bestek van mijn bijdrage om hier het archieflandschap uit te tekenen.

Ik beperk mij tot een korte schets.

Naast de publieke sector met de Rijksarchieven, de provinciale archieven en de stads- en gemeentearchieven, is in Vlaanderen een netwerk van privaatrechtelijke archiefbeherende instellingen gegroeid. De archiefwet van 1955 voorziet wel de mogelijkheid tot bewaargeving bij het Rijksarchief van archieven uit de privé-sector, maar de beslissing over bewaargeving en raadpleegbaarheid blijft volledig in handen van de eigenaar-archiefvormer. Belangrijke archieven van particulieren en privé-instellingen vonden op die manier hun weg naar openbare archiefdepots.

In andere gevallen blijven ze bewaard op de zetel van de archiefvormende instantie. Dit is onder meer het geval voor sommige bedrijven, banken en ook voor religieuze orden bij voorbeeld. Verschillende organisaties en instellingen hebben daartoe eigen archiefdiensten opgezet. Vermelden we in deze categorie de universiteitsarchieven die vanuit een brede archiefwerking ook aan collectievorming doen buiten het eigenlijke werkterrein. Ook musea, bibliotheken en erfgoedverenigingen leveren in vele gevallen in die zin een bijdrage tot de versterking van het archiefwezen in ons land.

Privaatrechtelijke bestanden vinden we uiteraard ook terug in private archiefinstellingen die los staan van de archiefvormer. Het aantal van deze al dan niet door de overheid erkende centra is de laatste jaren toegenomen. Er bestaan in totaal enkele tientallen archief- en documentatiecentra met een disparate, maar vaak waardevolle collectie waarin zich belangrijke archiefbestanden bevinden.

Het is trouwens afwachten hoe de privaat-rechtelijke sector zich verder zal profileren in het kader van het nieuwe erfgoeddecreet van 2008.

Maar belangrijk voor ons is dat er in de nieuwe regeling instrumenten worden aangereikt die voor Archiefbank nuttig kunnen aangewend worden:

- Ik denk aan de opname bij de criteria voor erkenning als erfgoedinstelling van het toepassen van de internationale beschrijvende standaarden.
- Belangrijker wellicht nog is het feit dat in de beheersovereenkomsten die met de erfgoedcellen (momenteel 17-tal die instaan voor de regionale erfgoedwerking) collectieregistratie als doelstelling werd ingeschreven (met uitdrukkelijke verwijzing naar actoren als Archiefbank Vlaanderen en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek). Dat zou wel eens een hefboom kunnen betekenen voor de aanpak van terreinen waar we tot nu toe niet echt vooruit raakten.

Ook in de uitvoeringsbesluiten geeft het nieuwe erfgoeddecreet een duidelijke aanzet voor een geïntegreerde aanpak waarin de verdere realisatie van Archiefbank nieuwe impulsen vindt.

Maar het blijft kwestie van de zaken zelf in handen nemen en de nodige creativiteit te ontwikkelen. Uitdagingen niet uit de weg te gaan en bij voorbeeld ook een samenwerking met het Rijksarchief te ambiëren.

Het feit dat het wettelijk kader inzake privaat-rechtelijk archief duidelijkheid biedt, is uiteraard een belangrijk gegeven. Er is geen discussie over het feit dat privé-archief ook in de toekomst op verschillende niveaus zal worden bijgehouden. En zowel in de depots van publieke als privé-bewaarplaatsen en onderkomen zal kunnen vinden.

Maar de gemeenschappelijke bezorgdheid voor het archivalisch patrimonium en de bereikbaarheid ervan biedt blijkbaar een voldoende stevige basis voor een samenwerkingsprotocol tussen het Rijksarchief en Archiefbank. Ik verheug mij daarover.

Het is de bedoeling om in uitvoering van de gemaakte afspraken Archeion (de databank van het Rijksarchief) en Archiefbank met elkaar te laten spreken en de elektronische gegevensoverdracht (synchronisatie) regelmatig te laten verlopen. Het dossier is technisch rond en de aanduiding van

de categorieën (welke privé-archieven in aanmerking komen) is nu aan de orde. Een eerste pakket persoons- en familiearchieven werd ondertussen ingeladen. Afspraak is dat (enkel) de basisgegevens (de zes verplichte ISAD-velden 'identificatie') worden meegenomen, samen met een 'direct link' naar de databank van het Rijksarchief (dat daarmee meteen in beeld komt). Het is nog pril en veel resultaten zijn er aan de buitenkant van het systeem (ttz. in de OPAC) nog niet te zien.

Toch kan ik hier kunnen we hier vandaag een tweede primeur meegeven:

Gericht zoeken – bewaarplaats – 'rijksarchief'

→ *'Rijksarchief Brugge':*

Archief Achille Van Acker (tonen)

- *Minimale presentatie: in Archiefbank evt. aan te vullen met trefwoorden: plaatsnamen en persoonsnamen (verhogen opzoekbaarheid)*
- *'Verwant archief Amsab-ISG aanklikken.*

Technisch is dit wellicht verder te verfijnen. Hoe dat precies wordt aangepakt is hier niet relevant. Het belang hiervan zit hem in het resultaat: we zetten hiermee namelijk een serieuze stap in de richting van een totaaloverzicht van het privaat-rechtelijk archivalisch patrimonium in dit land. Binnenkort komt op die manier wellicht een aanzienlijk pakket bedrijfsarchief in beeld. Het resultaat van de vele inspanningen van het Rijksarchief de afgelopen decennia kunnen op die manier bijkomende bekendheid krijgen en gehonoreerd worden (daarover wellicht meer in de bijdrage van collega Vancoppenolle).

Anderzijds krijgt in deze evenwichtige samenwerking Archiefbank de mogelijkheid om haar basisdoelstelling verder te realiseren. Maar ook symbolisch is het belangrijk: samen in een coöperatief en collegiaal verband zoeken naar mogelijkheden om de instrumenten die voorhanden optimaal aan te wenden. Over de schotten heen kijken, in het belang van de gebruiker (het perspectief van waaruit we de zaken toch steeds moeten bekijken). Hopelijk kan dit ook anderen overtuigen om mee te stappen.

En met deze gedachte wil ik mijn bijdrage besluiten.

4. C. Vancoppenolle - Problematiek van bedrijfsarchieven

Er is mij gevraagd om vandaag iets te vertellen over de problematiek van de bedrijfsarchieven. Een eerste vraag die ik mij dan stel is: welke aspecten behelst deze problematiek; zijn het dezelfde als voor archieven in het algemeen, of voor private archieven in het bijzonder, of is het een heel specifieke problematiek. Ik denk toch dat bedrijfsarchieven een eigen, bijzondere benadering vragen. Op die bijzondere aanpak wil ik mij vandaag concentreren. Op welke domeinen is die specifieke aanpak vereist: ik denk aan drie domeinen: 1. sensibilisering; 2. selectie; 3. bewaring en ontsluiting.

1. SENSIBILISERING

Dat een bedrijf zorg draagt voor zijn documenten zolang zij de bedrijfsprocessen ondersteunen, is evident. Bovendien bewaart een bedrijf documenten om wettelijke verplichtingen na te komen. Maar ook daarnaast kunnen deze stukken een meerwaarde hebben. Zij bepalen mee het imago en de identiteit van het bedrijf. Zij laten zien hoe een onderneming groot geworden is. Ze zijn het geheugen van een bedrijf. Meer nog, ze dragen bij tot het verhaal van een regio, een sector, een generatie. Bedrijfsarchieven hebben dus ook maatschappelijke betekenis. Daarvan moeten we de ondernemers weten te overtuigen. Dat is niet evident.

Wanneer men ondernemers vraagt naar hun bedrijfsarchief, denken ze op de eerste plaats aan de boekhouding (boeken en facturen) en de sociale documenten (die bewaard moeten worden in het kader van de sociale wetgeving). Dergelijk bulkmateriaal wordt na vijf of tien jaar vernietigd omdat het zijn betekenis voor het bedrijf verloren heeft en omdat de wettelijke bewaartermijnen

verstrekken zijn. De wetgeving daaromtrent is duidelijk en wordt goed omschreven in bijvoorbeeld het werk van Kluwer, "bewaring van documenten". Vaak wordt het meest waardevolle deel van een bedrijfsarchief over het hoofd gezien, namelijk de beleidsdocumenten. Voor de meeste beleidsdocumenten zijn, in tegenstelling tot de documenten van de boekhouding of van het personeelsbeheer, geen wettelijke bewaartermijnen vastgelegd. Voor veel ondernemers vormen deze documenten na verloop van tijd dan ook een kostenfactor die men kan en mag elimineren. Het gaat evenwel om documenten die het administratief en juridisch belang overstijgen en een permanent historisch en maatschappelijk belang hebben. Het gaat om onvervangbaar archiefmateriaal.

Hoe kunnen archivariissen bedrijfsleiders ervan overtuigen hun beleidsarchief bij te houden? De wetgeving biedt de archivariissen op dat vlak geen soelaas. De Archiefwet voorziet geen verplichte neerlegging, alleen facultatieve overdracht, meestal via schenking. Puur gevoelsmatige argumenten kunnen bij een familie of een persoon aanslaan om hun familie- respectievelijk persoonsarchief niet verloren te laten gaan, maar dit geldt bijna niet voor bedrijfsarchieven. Wat we wel dikwijls constateren is dat in een overgedragen familiearchief bedrijfsdocumenten steken. Een leider van een familiebedrijf zal bijvoorbeeld de akten of de notulen van de raad van bestuur, mooi opgetekend in registers, of fotoalbums thuis bewaren. Nochtans moet het mogelijk zijn om bedrijfsleiders te sensibiliseren en hen te overtuigen dat een waardevol bedrijfsarchief betekenis kan hebben voor het bedrijf zelf, maar ook voor wetenschappelijk onderzoek en als cultureel erfgoed.

- *Wat is het belang voor het bedrijf zelf*

Een goed georganiseerd archief ondersteunt de interne werkprocessen van het bedrijf. Voor sommige dossiers en stukken is het aangewezen om die permanent te bewaren, ook binnen de bedrijfscontext. Voorbeelden zijn dossiers inzake productie of patrimoniumbeheer, die expertise en informatie over het bedrijf bevatten.

Informatie uit het verleden kan ook aangewend worden in actuele beslissingsprocessen.

Aandacht voor eigen geschiedenis en traditie speelt een cruciale rol in de bedrijfscultuur. Het schept vertrouwen, zowel bij personeel, klanten als aandeelhouders. Het toont aan dat men de boeken niet neerlegt bij de minste tegenslag en dat het bedrijf zich weet aan te passen aan een veranderende context.

- *Het belang voor wetenschappelijk onderzoek is duidelijk*

Om de economische ontwikkelingen te verklaren, volstaat het niet de macro-economische invalshoek te volgen. Studies van individuele bedrijven kunnen bijkomende verklaringspatronen aanreiken. Daarvoor is een beroep op het bedrijfsarchief onmisbaar.

De rol van de ondernemer in de samenleving is een onderwerp van de managementopleidingen. Schriftelijke getuigenissen kunnen hierbij inspirerend en verrijkend zijn.

Ook het onderzoek naar arbeidsverhoudingen, arbeidsomstandigheden en de sociale zekerheid kan maar op microniveau gevoerd worden via de bedrijfsarchieven.

Voor het schrijven van een bedrijfsgeschiedenis zijn bronnen onmisbaar. Mondelinge getuigenissen kunnen een verhaal vertellen, maar verifiëren via schriftelijk materiaal is steeds aangewezen.

- *Belang als cultureel erfgoed*

Ten slotte maken bedrijfsarchieven deel uit van ons cultureel erfgoed. Vooral wanneer een bedrijf het particuliere belang overstijgt. Een bedrijf kan zoveel betekend hebben voor een regio en voor een economische sector dat de relictten ervan niet zomaar mogen teloor gaan. Dat geldt niet alleen voor het gebouw zelf of de machines, maar ook voor de archieven.

Sensibiliseren is niet gemakkelijk en vraagt een ingehouden inspanning. Vandaar dat ik blij ben dat ik vandaag een nieuwe brochure kan presenteren, die ondernemers moet overtuigen waarom hun bedrijfsarchief waardevol kan zijn. Aan deze brochure heb ik gewerkt samen met Sigrid Dehaeck die medewerkster is op het project "bedrijfsarchieven in Oost-Vlaanderen" en met Sofie Dewinter die bedrijfsarchivaris is bij de De Nul in Aalst. Ik wil hen bedanken voor hun gewaardeerde bijdrage. Met deze brochure willen we ook een leidraad bieden aan de ondernemers om te oordelen of zij interessante reeksen in hun bedrijfsarchief bewaren en wat er juist voor definitieve bewaring geselecteerd kan worden. Daarmee ben ik aan een tweede aspect in de problematiek van de bedrijfsarchieven aanbeland, namelijk de selectie.

2. SELECTIE

Selectie is een belangrijke issue bij de bedrijfsarchieven. Meer dan voor de andere privé-archieven. Een bedrijf genereert immers heel veel documenten en het tijdperk van de digitalisering heeft dit nog niet verminderd, al worden er wel pogingen gedaan. Bij de Kempense Steenkoolmijnen, met verschillende zetels in Limburg waaronder Eisden, Beringen, Zolder, Houthalen, stonden niet minder dan 20 km documenten te wachten op selectie toen rijksarchivaris Michel Van der Eycken en ikzelf daar aan de overdracht van archieven naar het Rijksarchief van Hasselt zijn begonnen. Gelukkig was het voor grote reeksen facturen, rekeninguittreksels, debet- en creditnota's, verzenddocumenten enz. gemakkelijk te bepalen dat ze voor vernietiging in aanmerking kwamen, maar voor andere reeksen was dat niet altijd zo vanzelfsprekend. Bijvoorbeeld voor personeelsdossiers. 20.000 man heeft er gewerkt in de mijnen, onmogelijk om alle personeelsdossiers te bewaren. Voor het schonen van deze dossiers was er al zeker geen tijd.

Ik zal nooit vergeten dat het Belang van Limburg inzette met "De laatste mijnramp?" toen we daar in 1997 aan het selecteren waren. Vrees van professoren dat loonboeken, verslagen van de mijnmeters enz. verloren zouden gaan, lag aan de basis van dit artikel. Wat ze niet vermeldden is dat dezelfde informatie in meer synthetische vorm terug te vinden was in andere reeksen die we wel voor bewaring weerhielden.

Ondertussen is ongeveer een kilometer mijnarchieven ondergebracht in het Rijksarchief Hasselt. Misschien nog teveel, zullen sommige archivarissen menen als we het percentage die deze archieven innemen in het totaal van de archieven in het Rijksarchief beschouwen. Maar ik wil er aan toevoegen dat deze mijnen enorm veel betekend hebben voor Limburg en voor de Limburgse bevolking, en dat kan je ook traceren in de dossiers (bijvoorbeeld aanleg van spoorweginfrastructuur, bouw van cités, immigratie). Bovendien hebben we niet alleen de bedrijfsarchieven van de mijnen geselecteerd, maar ook van Fedechar, de werkgeversorganisatie van de mijnindustrie in België. De Limburgse mijnen waren de laatste mijnen in werking, vandaar dat het archief van Fedechar in Beringen werd bewaard. Het ging in totaal om vijftien archiefvormers.

MICROSELECTIE

Om terug te keren tot de brochure die hier voorligt. Hoe kunnen we een lijst opstellen van documenten die voor permanente bewaring in aanmerking komen. Bedrijfsarchieven zijn immers

heel verschillend naargelang de activiteiten van een bedrijf. Het begrip bedrijf dekt een brede lading en kan zowel een commerciële, financiële als industriële activiteit inhouden. De economische sector waartoe een bedrijf behoort, is bepalend voor de documenten die opgemaakt en bewaard worden. Het spreekt vanzelf dat een financiële instelling andere archiefstukken genereert dan een productiebedrijf of dat een handelshuis niet te vergelijken is met een transportbedrijf. Het is dus zeker niet evident om een algemene noemer te vinden voor de reeksen documenten in een bedrijf, maar we hebben een poging gedaan om een overzicht te geven van permanent te bewaren documenten en daarbij de economische sectoren te overkoepelen. We hebben ook rekening gehouden met de grote waaier aan juridische vormen die bedrijven hebben. Gaande van een naamloze vennootschap (NV) tot een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (BVBA). Om in dit overzicht enige structuur te brengen, hebben we de bedrijfsfuncties als uitgangspunt genomen. Ik geef nadere uitleg.

Onder de grote rubriek algemeen beheer en management hebben we een aantal subrubrieken: 1. oprichting, wijziging in rechtsvorm, fusie; 2. bestuur; 3. dagelijks beleid; 4. verwerving en beheer van eigendommen; 5. oplossen van geschillen. Het spreekt vanzelf dat onder deze functie beleidsdocumenten worden gecreëerd en dat veel van dit archief waardevol is om te bewaren. Bij de eerste subrubriek, namelijk de oprichting, wijziging in rechtsvorm en fusie, zijn de akten en statuten (met de wijzigingen) basisdocumenten. Het zijn bronnenreeksen die ook buiten het eigenlijke bedrijfsarchief kunnen worden teruggevonden, bijvoorbeeld in minuten en repertoria van notarissen, die verplicht neer te leggen zijn, en zelfs in gedrukte bronnen zoals de Bijlagen van het Belgisch Staatsblad, maar het zijn reeksen die zeker bewaard moeten worden in een bedrijfsarchief. Ongetwijfeld zijn ook de dossiers die gevormd worden bij de oprichting, bij een fusie, bij de stichting van filialen of bij een liquidatie te selecteren voor permanente bewaring.

De wet op de handelsvennootschappen van 1873 bepaalde dat naamloze vennootschappen en commanditaire vennootschappen op aandelen een register van aandelen op naam moesten bijhouden. Sedert 1913 is dit ook verplicht voor obligaties op naam. Afhankelijk van de gegevens die in deze registers werden opgenomen, laten ze toe een profilering van de geldschieters op te maken. Ze kunnen gegevens over identiteit, leeftijd, sociale en geografische herkomst van de aandeelhouders bevatten en zijn dus zeker te bewaren. De coöperatieve vennootschappen en de besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid zijn, respectievelijk sedert 1873 en 1935, verplicht registers van vennoten op te stellen.

Een andere reeks die interessante informatie biedt op het niveau van de algemene vergadering en de raad van bestuur, zijn de verslagen. Sedert de wet van 1873 worden de bestuurders verplicht jaarlijks verslag uit te brengen aan de algemene vergadering van aandeelhouders over het voorbije boekjaar met een balans en een winst- en verliesrekening. Bovendien is er de verplichting om processen-verbaal van de algemene vergaderingen op te stellen. Samen met de processen-verbaal vinden we meestal ook de aankondiging van de vergadering in de pers, vergezeld van de agenda, de convocatiebrieven en de aanwezigheidslijsten. Een derde vorm van verslagen zijn de notulen van de vergaderingen van de raad van bestuur, voorheen de raad van beheer genoemd. Ze laten toe via de beleidsbeslissingen en strategieën een algemeen beeld te krijgen van de evolutie van het bedrijf in kwestie. Jammer genoeg ging de kwaliteit van de notulen na de Tweede Wereldoorlog bij vele bedrijven achteruit. Bij de raad van bestuur zijn ook de individuele dossiers van de bestuurders vermeldenswaard. Deze kunnen een profiel bieden van de leiders van een bedrijf.

Het dagelijks bestuur in een bedrijf wordt toevertrouwd aan een afgevaardigd bestuurder, een algemeen directeur, een directiecomité, een zaakvoerder of een college van zaakvoerders. Het spreekt vanzelf dat ook hier de dossiers van de vergaderingen zeer waardevol zijn, naast de

verslagen van het dagelijks bestuur aan de raad van bestuur en de mededelingen van het dagelijks bestuur aan de directie.

Bij de dagelijkse leiding of de directie, die ik dan ruimer zie dan louter het orgaan van dagelijks bestuur, worden verder zeer gevarieerde series geproduceerd zowel met betrekking tot het intern als het extern beleid. Ik denk aan de periodieke rapporten en verslagen van de verschillende afdelingen aan de directie. Ze bieden gegevens over de productie, het rendement, de afzet, het personeel, de stock enz. Ik denk ook aan de programma's en plannen op lange of middellange termijn, aan organogrammen, aan auditrapporten, aan studiedossiers enz. Speciale gebeurtenissen geven aanleiding tot het vormen van dossiers met toespraken, communiqués, lijsten van genodigden, verslagen en persknipsels. Met gebeurtenissen bedoelen we dan zowel positieve als negatieve: vieringen, bezoeken, zware ongevallen, de wereldoorlogen of stakingen. Hier wil ik ook het grote belang van het behoud van foto's en van bedrijfsbladen onderstrepen. Voor wat het extern beleid betreft, is de correspondentie met lokale en landelijke overheidsinstellingen, met privaatrechterlijke organisaties, met bedrijven, zelfs met particulieren heel belangrijk. Deze zijn meestal terug te vinden onder de vorm van dossiers.

Onder de grote rubriek algemeen beheer en management vallen ten slotte de stukken die betrekking hebben op verwerving en beheer van eigendommen. Het gaat hier om akten, kadastrale documenten en plannen, bodemonderzoeken en contracten, waaronder verzekeringscontracten.

Bij de andere grote functies moeten we selectiever te werk gaan en wordt veel bulkmateriaal geproduceerd waarin op grote schaal gesnoeid kan worden. Ik denk daarbij aan de volgende functies: 1. personeelsbeheer; 2. financieel beheer; 3. productie, techniek en onderzoek en 4. commercieel beheer en marketing. Bij de functie personeelsbeheer zijn vooral de synthetische dossiers belangrijk. Daarmee bedoel ik onderwerpdossiers zoals verloning, vorming, sociale zekerheid, sociale werken, sociale kassen. Ook de statistieken, de instructies, en de functiebeschrijvingen bieden informatie op het niveau van het personeel in het algemeen. Daarnaast heb je de informatie op individueel niveau. Het is natuurlijk onmogelijk om alle personeelsdossiers te gaan bewaren, en het schonen van die dossiers kunnen we niet opleggen. Personeelsfiches zou ik wel bewaren, alsook personeelsregisters.

Voor de functie financieel beheer heb je enerzijds het luik boekhouding. Bij de boekhouding is het onmogelijk om alle boeken en bewijsstukken te gaan bewaren. Ik opteer voor de journalen en de grootboeken, zeker als het om handgeschreven registers gaat. Wanneer het listings betreft, die moeilijk te interpreteren zijn, dan stel ik vragen bij de bewaring ervan. Ook inventarisboeken zijn belangrijke bronnen. De jaarlijkse balans en verlies- en winstrekening en de jaarrekeningen heb ik reeds genoemd. Niet te vergeten zijn de verslagen van de commissarissen-revisoren. Onder financieel beheer vallen anderzijds de financiering van het bedrijf, het kapitaal van de vennootschap, de investeringen en de overheidssteun, de belastingen, de kostprijsberekeningen en begrotingen. Rond al deze thema's worden dossiers gevormd en programma's, ramingen, bestedingsoverzichten gemaakt die de moeite waard zijn om bewaard te worden.

De kernfunctie van een bedrijf is de productie en daaraan gekoppeld de research. Hierbij moet gezegd dat de bulk van het archiefmateriaal naar de papierversnipperaar kan. Het komt erop aan synthetische informatie in rapporten en overzichten op te sporen. Meestal vinden we deze globale cijfers en verslaggeving niet in de productieafdeling zelf, maar in het directiearchief. Toch kan het aangewezen zijn op het niveau van de productieafdeling een reeks dossiers te bewaren. Bijvoorbeeld dossiers die het integrale proces vanaf het stadium van de offerte tot aan de oplevering per product weergeven. Het spreekt vanzelf dat niet alle dossiers kunnen worden weerhouden en dat een representatief staal geselecteerd moet worden. Bijvoorbeeld in het archief

van Boelwerf werden een aantal types schepen, met bijhorende dossiers, weerhouden. Een representatief staal van technische dossiers of dossiers betreffende patenten wil ik hier ook nog vermelden als te bewaren.

Wat de functie commercieel beheer en marketing betreft, is ook hier het bulkmateriaal dat vernietigd mag worden, overheersend. Toch raad ik ook hier aan een representatief staal van leveranciersdossiers en klantendossiers te bewaren, zo die er zijn natuurlijk. Voor het leerlooiersbedrijf Tanneries de Saventhem hebben we dat gedaan. De informatie die dit heeft opgeleverd over de toeleveringsbedrijven en andere bedrijven en organisaties die diensten hebben geleverd, zoals banken en beroepsverenigingen, is heel rijk. Voor de klantendossiers hebben we daardoor kunnen achterhalen hoeveel schoenbedrijfjes en leerbewerkingateliers in België actief zijn geweest. Bij de marketing zijn zeker de contracten, marktstudies en publiciteit de moeite waard.

Ten slotte wil ik nog iets zeggen over het sociaal overleg in een bedrijf. Dit staat buiten de gewone activiteiten in een bedrijf, maar genereert zeer interessante gegevens. Het betreft de documenten van de ondernemingsraden, de comités voor veiligheid en hygiëne en de syndicale delegatie. Ik denk meer concreet aan de dossiers en verslagen van deze organen, maar ook aan jaarverslagen met bedrijfsinformatie bestemd voor de ondernemingsraad, die zeker permanent historisch belang hebben.

MACROSELECTIE

Dit was het voor de selectie binnen een bedrijfsarchief of wat we in een mooi bedrijfsarchief mogen verwachten. Dit wordt ook de microselectie genoemd. Maar er bestaat ook de macroselectie of het kiezen tussen bedrijfsarchieven. Het is de poging om een lijst van archiefvormers op te stellen waarvan we archief willen, met andere woorden om tot een selectieve en planmatige verwerving te komen. In Nederland maakt men daarvoor gebruik van het zogenaamde "8-stappenmodel". Essentieel daarbij is dat men het historische belang van de verschillende bedrijfstakken in de nationale, regionale en lokale economie bepaalt. Deze gegevens worden vervolgens getoetst aan de reeds bewaarde bedrijfsarchieven in openbare of particuliere archiefinstellingen. Hieruit worden conclusies getrokken betreffende de verdere acquisitie van bedrijfsarchivalisch materiaal.

Ook in Vlaanderen waren we van mening dat de registratie en acquisitie van bedrijfsarchieven nog teveel gebaseerd was op toevallige omstandigheden. Hierdoor is de staal bewaarde bedrijfsarchieven niet alleen beperkt, maar ook weinig representatief ten opzichte van de historisch-economische realiteit. We hebben het echter meer bescheiden aangepakt en ik denk dat dit in de Vlaamse context ook meer aangewezen was. Eerder dan ambitieuze macroselectietheorieën en stappenmodellen uit te werken, hebben we registratieprojecten per provincie opgestart. Voor een project in de provincie Antwerpen werkte het Algemeen Rijksarchief samen met het Centrum voor Bedrijfsarchieven van UFSIA. De registratie in Vlaams-Brabant werd samen met het Centrum voor Economische Studiën van de KU Leuven uitgevoerd. Het Brussels hoofdstedelijk gewest vormde het onderwerp van een gelijkaardig project, uitgevoerd door het Algemeen Rijksarchief samen met de ULB. Ondertussen heeft Wetenschapsbeleid twee projecten van registratie in West- en Oost-Vlaanderen gefinancierd. Het project in West-Vlaanderen is afgerond, vorig jaar is er een gids verschenen. In Oost-Vlaanderen loopt het project nog tot eind volgend jaar in het Rijksarchief. Voor beide laatstgenoemde projecten is professor E. Vanhoute van de Universiteit van Gent copromotor. In 1975 en 1998 werden bovendien door het Rijksarchief gidsen gepubliceerd met een overzicht van alle bedrijfsarchieven bewaard in openbare en particuliere archiefdepots. Voor West- en Oost-Vlaanderen is in de recente gidsen een update van deze informatie voorzien.

In elk registratieproject hadden en hebben we ook aandacht voor de studie van de industriële en sectorale ontwikkeling in de provincie of in regio's ervan en worden op basis van het belang van sectoren of subsectoren bepaalde bedrijven intensiever benaderd dan andere. Is dit voldoende? In zekere zin wel. Eerst en vooral gaat het 8-stappenmodel van Nederland ervan uit dat er reeds zoveel archiefmateriaal is bewaard dat het mogelijk wordt om op basis van vooraf opgestelde regels selectief tot acquisitie over te gaan. Dergelijke conclusie is niet te trekken voor Vlaanderen. Op een paar uitzonderingen na, bijvoorbeeld de mijnindustrie, zijn de meeste sectoren en subsectoren in meerdere of mindere mate onderbelicht.

Ten tweede is het landschap van historische bedrijfsarchieven maar dun bezaaid en moeten we al onze overtuigingskracht aanwenden om een bedrijf ertoe te bewegen zijn archief aan een openbare archiefbewaarplaats af te staan. Dit verhindert natuurlijk niet om een stramen van acquisitie voor ogen te hebben en bijvoorbeeld een lijst op te stellen van bedrijven en sectoren die prioritair bewerkt moeten worden.

Ten derde vind ik het belangrijker om de inhoud van een bedrijfsarchief te evalueren en op basis daarvan tot acquisitie over te gaan. Al te vaak merken we dat op het eerste gezicht interessante bedrijfsarchieven bij nader inzien slechts enkele registers of louter boekhoudkundige stukken bevatten of grote lacunes vertonen. Volgens mij moeten we op dat vlak strengere voorwaarden hanteren, ook wanneer curatoren ons bedrijfsarchief aanbieden.

3. BEWARING EN ONTSLUITING

BEWARING

Als laatste punt wil ik het hebben over de problematiek van de bewaring en ontsluiting van bedrijfsarchief. Bewaring van archieven in bedrijven zelf levert een aantal problemen op waardoor het archief niet of nauwelijks als bron kan dienen. In de eerste plaats kan het bedrijfsarchief uit een zo overstelpende hoeveelheid papier bestaan dat het inhoudelijk gewoon niet beheersbaar is. Dat archief zowel levend of dood kan zijn, en in elektronische vorm kan bestaan, is voor het bedrijfsleven niet onmiddellijk relevant en vraagt van de vorser dan ook enige uitleg om een overzicht van het geheel aan bedrijfsdocumenten te kunnen krijgen.

Een tweede probleem inherent aan de bedrijfsarchieven die in het bedrijf zelf worden bewaard, is hun fragmentarische karakter. Dit lijkt paradoxaal met de juist besproken kwantitatieve omvang. Maar zelfs indien de papierberg tot tientallen of honderden meters oploopt, belanden essentiële documenten vaak in de papierversnipperaar. Slechts voor beperkte reeksen worden bepaalde regels en termijnen in acht genomen. Facturen, rekeninguittreksels, individuele rekeningen enz. treft men massaal aan, terwijl de notulen van cruciale vergaderingen bijna onmiddellijk verdwijnen. Niet alleen de kost van het opslaan van oud papier is hierbij een factor van betekenis, maar ook leiden veranderingen in het bestuur, overnames en fusies tot de al dan niet berekende vernietiging van essentiële stukken.

Een derde probleem vormt de raadpleegbaarheid van de bestaande archieven. Idealiter verleent het bedrijf vrijwillig toegang, maar om verschillende redenen kan dit worden geweigerd. Vaak is het archief niet geordend waardoor het onmogelijk is om er opzoekingen in te verrichten. Ofwel vermijdt het bedrijf liever pottenkijkers.

Een vierde probleem is de registratie van bedrijfsarchieven in de bedrijven zelf. Zoals ik reeds zei, er liepen en lopen projecten voor de registratie van bedrijfsarchieven, maar dit vergt grote inspanningen. De enquêtes leveren niet de verhoopte resultaten op, en zijn ook niet altijd

betrouwbaar. In het project Oost-Vlaanderen zijn we daarom gericht gaan werken. We zijn gekomen tot een uitgebalanceerde lijst van sectoren en subsectoren met daaraan gekoppeld de archiefvormers die we willen bevragen. We werken intensiever op deze bedrijven en proberen ook via contacten betrouwbare gegevens te krijgen. Bovendien ben ik ervan overtuigd dat de registratie zo snel mogelijk gevolgd moet worden door gerichte acquisities. Maar daarvoor is er veel veldwerk nodig.

Als openbare archiefbewaarplaatsen kennen we in Vlaanderen de rijksarchieven en de provincie-, gemeente en stadsarchieven. Vanuit een lange traditie kwamen talrijke bedrijfsarchieven in het bezit van vooral de rijksarchieven. Hoofdzakelijk via curatoren zijn bedrijfsarchieven binnengekomen. Ook hier is het van belang deze professionele groep ervan te overtuigen om bedrijfsarchieven als cultureel erfgoed te beschouwen. Tot de faillissementswet van 1997 werden de bescheiden in geval van faillietverklaring ter beschikking gesteld van de curator. Deze kon beslissen om de stukken die hij niet meer nodig had voor de vereffening van het faillissement, aan een openbare archiefbewaarplaats over te dragen. In de nieuwe faillissementswet mag de curator de archieven terugbezorgen aan de gefailleerde of aan een van de bestuurders van de vennootschap indien ze dat wensen. Bovendien vormt de curator zelf archief bij de afhandeling van een faillissement. Het curatele-archief bevat soms zoveel informatie dat het een definitieve bestemming verdient.

Ten slotte kwam heel wat bedrijfsarchivalisch materiaal terecht in verschillende instellingen die vanuit hun onderzoekstaak archieven opnemen. Daarbij denken we aan universitaire instellingen, door de overheid gesubsidieerde archief-, onderzoek- en documentatiecentra, musea, historische instituten, geschied- en oudheidkundige kringen en heemkundige kringen.

Een probleem dat zich ook stelt bij de bewaring van bedrijfsarchieven in archiefinstellingen, is de versnippering ervan. Een mooi voorbeeld is het archief van Boelwerf dat zowel bewaard wordt in het Rijksarchief, het Gemeentearchief van Temse, het Centrum voor Bedrijfsgechiedenis als het Nationaal Scheepvaartmuseum in Antwerpen. Recent hebben we ontdekt dat het archief van Union Allumettière niet alleen in het Rijksarchief bewaard wordt, maar ook in het museum van Geraardsbergen. De inventarisatie is gestart zonder dat we van het bestaan ervan afwisten. We moeten versnippering tegengaan en dat kan alleen maar door op dat vlak in Vlaanderen overleg te plegen en afspraken te maken.

ONTSLUITING

Ook problematisch bij een bedrijfsarchief is dat de ontsluiting enige expertise vraagt. Ik kan daar kort over zijn. Een bedrijfsarchief ordenen vraagt enige boekhoudkundige kennis, enig inzicht in de activiteiten van het bedrijf, maar ook zicht op de structuur van het bedrijf. Meestal maken moeder- en dochterbedrijven, rechtsvoorgangers en rechtsopvolgers het geheel vrij ingewikkeld en moet dit duidelijk getraceerd worden. Ook de omvang mag niet afschrikken.

Meestal is een archiefschema op basis van de grote functies van het bedrijf het meest aangewezen om structuur te krijgen in het archief. Maar ik moet zeggen dat elk bedrijfsarchief zijn eigen verrassingen maar ook zijn eigen uitdagingen inhoudt. Dat maakt het juist boeiend.

5. Discussie

De discussie werd gemodereerd door M. Nuyttens (wnd. Departementshoofd Rijksarchief Vlaanderen)

1. Problematiek bedrijfsarchieven

De provinciale archieven zoals bijvoorbeeld het stadarchief van Brugge hebben ook ervaring met bedrijfsarchieven. Is het mogelijk om afspraken te maken? (J. D'hondt)

Voor bedrijfsarchieven is dit gedaan: archieven die veeleer een regionaal belang hebben, blijven ter plaatste. (CV)

De plaats van bewaring is niet meer zo belangrijk na opname in Archiefbank Vlaanderen. De aanwezige expertise is veel belangrijker. In plaats van elkaar te beconcurreren zou er door de archieven in overleg bepaald moeten worden wat waar bewaard wordt. (MN)

2. Publiekrechtelijke archieven

Momenteel zitten er een paar randgevallen in Archiefbank Vlaanderen, bijv. archieven van kerkarchieven, maar is Archiefbank Vlaanderen ook van plan om publiekrechtelijke archieven op te nemen. De doorsnee gebruiker heeft geen boodschap aan de indeling privaatrechtelijk-publiekrechtelijk. (MN)

Archiefbank Vlaanderen is niet van plan om publiekrechtelijke archieven op te nemen aangezien dit niet binnen de opdracht valt die door de Vlaamse Overheid aan Archiefbank werd toevertrouwd. (MV)

Archiefwijzer Brugge, dat zowel privaatrechtelijke als publiekrechtelijke archieven opnam, is een stille dood gestorven. Het Stadsarchief Brugge zal zijn privaatrechtelijke archieven opnemen in Archiefbank Vlaanderen. (JD)

3. Thematische archiefgidsen

Zijn gepubliceerde thematische archiefgidsen door de opkomst van databanken als Archiefbank Vlaanderen voorbijgestreefd? (MN)

Een databank kan makkelijker bijgewerkt worden. Een gepubliceerde gids is snel verouderd. (CV)

Wat doet Archiefbank concreet om de databank up to date te houden? (RN)

Medewerkers van de Technische Werkgroep nemen contact op met de partners om hun gegevens te actualiseren. Op elke steekkaart staat een datum van laatste aanpassing. De uiteindelijke verantwoordelijkheid blijft bij de instelling berusten. (MV)

4. Selectiecriteria

Neemt Archiefbank alle archieven op die aangemeld worden? (MN)

Elk archief dat opgenomen wordt, dient te beantwoorden aan de definitie van archief. Alle aanmeldingen komen ook in de Technische Werkgroep en worden daar besproken. (MV)

5. Onderscheid archief-documentatie

Waar trekt Archiefbank de grens? Wordt alles opgenomen? (MN)

Archiefbank neemt ook documentatie op. Een heemkundige kring wordt dan bijvoorbeeld archiefvormer van haar collectie documentatie. (MV)

6. Trefwoorden

Welke evolutie is er op dit vlak sinds de laatste Adviesraad? (MN)

Een gereduceerde trefwoordenlijst wordt opgeladen. AAT wordt opgevolgd. (MV)

7. Populariteit

Hoe populair is Archiefbank? (JD)

In 2008 waren er 17.000 hits en 45.000 pageviews op de website. (MV)